

שיעור מרח הגאון רבי אשר ייים שליט"א

משקל הזוהר והקבלה בהלכה

המקובלים.

אך שוב עינתי בדברי הכנסת הגדולה במקורם (כללים בדרכי הפוסקים אות א') וראיתי שרוח אחרת היתה בקרבם וז"ל: "כל דבר שלא הזכיר לא בגמרא בבלי ולא בגמרא ירושלמי ולא דברו בהם הפוסקים אשר מפיחם אנו חיינ ועליהם אנו סומכין בכל דבר, אעפ"י שבעלי הקבלה דברו בו, אין אנו יכולים להכריח בו למי שאינם נוהגים כדברי הקבלה, הרא"ם ז"ל ח"א. והרדב"ז ז"ל בתשובה ח"א סי' ח' ול"ז ומ"ט ופ' כתב, כל מקום שתמצא הקבלה חולקת עם הגמרא, הלך אחרי הגמרא והפוסקים. ואם אין נזכר בגמרא ובפוסקים, הלך אחרי הקבלה. וכ"כ בספר יוחסין, וכ"כ הר"י הלוי ז"ל בתשובה סי' מ"א בשם הר"ש הלוי, דכל שהזוהר אינו חולק עם הגמרא נקטינן כותיה. ולא פליגי על הרא"ם ז"ל, דהנך רבנותא מדברים בהנהגה שינהג האדם בעצמו והרא"ם ז"ל מדבר במי שאינו רוצה לנהוג כדברי הקבלה שאין מכריחין אותו".

הרי לן להדיא דלעולם אין לכוף את דעת הקבלה, אף לא כאשר הפוסקים סתמו דבריהם או נחלקו, ואף לא כאשר המקובלים מחמירים, אלא שאם רוצה אדם לנהוג גם לפי הקבלה אלה הם כללי ההוראה.

וכ"כ בערוך השלחן (סימן כ"ה סעיף כ"ט) "ודע שיש בענייני תפילין וכן בשארי מצוות מה שעושין ע"פ חכמת הקבלה וכתבו הפוסקים כלל בזה דכשהגמרא והפוסקים מחולקים עם הזוהר הולכין אחרי הגמ' והפוסקים, ואם הזוהר מחמיר יכול מי שירצה להחמיר כהזוהר. ובדבר שלא נזכר בגמרא, ודאי ראוי לעשות כדברי הזוהר אמנם אין כופין על זה".

הרי שהדגיש שלעולם אין לכוף את הנהגת הקבלה, אך הרוצה לכלכל את אורחותיו אף לפי הקבלה קבעו לו הפוסקים כללי הנהגה.

ב

ומ"מ ברור שדעת הגמ' והפוסקים מכריעים כנגד הכתוב בזוהר ובספרי הקבלה. וכבר כתב כן הרדב"ז שהיה מגדולי הפוסקים והמקובלים גם יחד. וכך כתב בשו"ת (ח"ד סימן ל"ו):

"שאלה, על מה סמכו להניח תפילין בבית ואחר כך באים לבית הכנסת, וכ"ת שהטעם הוא שלא ללכת ארבע אמות בלא תפילין, והרי אין אנו נוהרין בזה, לפי שאנו בין האומות וגם התפילין צריכין גוף נקי והלואי שלא נסיה דעתנו בהם בשעת התפלה. תשובה, חכם אחד מן האחרונים כתב בשם רשב"י ז"ל לפי שצריך לומר בשעת כניסתו אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, ואם אין תפילין בראשו היכן היא היראה ונמצא כאלו מעיד עדות שקר על עצמו, ועליהם נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו מוכך. ובכל מקום שתמצא ספרי הקבלה חולקים על פסק הגמרא הלך אחר הגמרא והפוסקים, ובכל מקום שאינו חולק כגון בכי האי גוונא שלא נזכר בגמרא וגם בפוסקים אני ראיתי לסמוך על דברי הקבלה".

ושוב חזר על משנתו זו שם בסימן פ' וז"ל: "שאלה, שאלת על מה סמכו העולם לחלוץ התפילין בתפלת מוסף ראש חדש. תשובה, דבר זה לא נמצא בגמ' ולא בפוסקים הנמצאים אצלנו, ונמצא בספר אלקנה על המצות ועליו סמכו ונהגו כולם לחלוץ התפילין. ואעפ"י שאינם יודעים טעמו של דבר, אלא כיון שראו למקצת המתעסקים בספרי הקבלה שחולצין אותם, גם הם עושים כן מצות אנשים מלומדה כהלכתא בלא טעמו. אבל הוא ז"ל נתן טעם יעוין מספר... וגם אני נוהג לחלוץ אחר שראיתי הספר ועמדתי על הדבר, לפי שיש בידי כלל גדול בכל דבר שנכתב בגמרא או באחד מן הפוסקים או בעלי ההלכות

בסוגיות רבות ובתחומים שונים בהלכה הביאו הפוסקים את דברי הזוהר והאר"י הקדוש, לפעמים הכריעו כדבריהם ולפעמים דחו דבריהם מפני דברי בעלי ההלכה. תרתי בלבי למצוא כללים מסויימים להבין פשר דבר ולמצוא נתיבות בים התלמוד, האם כלל יש בדבר או שמא אין בכלל אלא מה שבפרט, ובכל ענין וענין הכריעו לפי מה שהיה נראה בעיניהם.

ידעתי גם ידעתי שסוגיה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, ולא באתי אלא לדון בכללי ההוראה ולהביא מקצת מקורות לסבר את האוזן. וליקטתי מאשר עלה בזכרוני ככ"ח מקורות בזה וכנגד הכתוב "ברוך הנותן ליעף כ"ח ולאין אונים עצמה ירבה".

א

אפתח בדברי ראש המדברים בדורות האחרונים בהלכות אורח חיים, המושג ברורה.

דהנה כתב (בסימן כ"ה ס"ק מ"ב) "כתב הכנה"ג בכללי הפוסקים כל דבר שבעלי הקבלה והזוהר חולקין עם הגמרא והפוסקים, הלך אחר הגמרא והפוסקים. מיהו, אם בעלי קבלה מחמירין, יש להחמיר ג"כ. ואם לא הזכיר בגמרא ובפוסקים, אף על פי שזכר בקבלה, אין אנו יכולין לכוף לנהוג כך. ודין שאין מוזכר בהיפוך בש"ס ופוסקים, יש לילך אחר דברי קבלה. וגם במקום שיש פלוגתא בין הפוסקים, דברי קבלה יכריע".

ודבריו מבוססים על דברי המג"א (שם ס"ק כ'), ע"ש.

הרי לן חמשה כללים ביחס שבין ההלכה והקבלה:

א. כשיש סתירה בין הש"ס והפוסקים לזוהר והמקובלים, הלך אחרי דברי הגמ' והפוסקים.

ב. אמנם אם המקובלים מחמירים, יש לחוש לדבריהם.

ג. אין לכוף הנהגה שלא הזכירה בגמ' ובפוסקים אלא בדברי קבלה בלבד.

ד. כשיש בדברי קבלה שלא מצינו היפוך הדברים בש"ס ובפוסקים, יש לילך אחר דברי קבלה.

ה. וכך גם כשיש מחלוקת בין הפוסקים, דברי המקובלים יכריעו.

ולכאורה יש בזה סתירה מיניה וביה. דמחד גיסא כתב שדבר שאין לו מקור בהלכה אין לכוף הנהגתו, ומאידך כתב דכשיש ענין בקבלה ולא מצינו היפוכו בהלכה, נוהגין לפי הקבלה.

ונראה לכאורה בכונת הדברים דכאשר יש בדברי המקובלים ענין שאין לו שורש וענין בהלכה אין לכוף לנהוג לפיו, דההלכה לבדה נר לרגלנו ואור לנתיבותינו, אך כאשר מצינו חומרא הלכתית בדברי המקובלים ואין הפוסקים מכריעים היפוכו, יש לנהוג לפי המקובלים. ונביא בזה שתי דוגמאות:

א. כתב המגן אברהם (סימן כ"א ס"ק ב') עפ"י כתבי האר"י דעפ"י הסוד יש לשכב בלילה עם טלית קטן, והמג"א חלק עליו.

וברור כשמש דאף לדעת האר"י אין זה עפ"י ההלכה דהלא לילה לאו זמן ציצית וכל עיקר הנהגה זו עפ"י הסוד בלבד.

ב. כתב הבאר היטב (סימן רל"ח ס"ק ב') וז"ל הברכי יוסף (שם ס"ק ב') מכתבי האר"י דאין ללמוד תורה שבכתב בלילה, דתורה שבכתב דינים היא, וגם לילה הוי מדת הדין ואין לעורר דינים. וגם הנהגה זו אין לה קשר להלכה וכל עיקרה ממדת הקבלה. וכל כה"ג אין כופין הנהגה על הבריות. אבל כאשר יש שאלה הלכתית שלא מצינו לה פתרון בפוסקים או שנחלקו הפוסקים בדבר, או שהמקובלים מחמירים בדבר כנגד כל הפוסקים, כל כה"ג פוסקים לפי דעת

אפילו שיהיה הפך ממה שכתוב בספרי הקבלה, אני מודה בו ולא אחוש למה שכתוב באחד מאותם הספרים, ולעצמי אם הוא חומרא אני נוהג אותו ואם קולא לא אחוש לה".

הרי לן דכאשר יש סתירה בין ההלכה לקבלה לעולם פסקין כהכרעת ההלכה.

ג

אך לכאורה נראה שאף כלל זה אינו כלל גמור וגם בו נאמר אין למדין מן הכללות, שהרי באו"ח סימן ל"א כתב הטור דיש שמסתפקים אם יש מצוה להניח תפילין בחולו של מועד ומניחים בלי ברכה, אך הרא"ש היה מניח ומברך. וכן פסק הטור שיש להניח תפילין בחוה"מ.

וכתב הבית יוסף דמנהג כל בני ספרד שלא להניח, והוסיף עוד "ושמעתי שמקודם היו מניחים אותם בחול המועד כדברי הרא"ש ואח"כ מצאו שכתב רשב"י במאמר אחד שאסור להניחם בחוה"מ, ע"כ נמנעו מלהניחם". והבית יוסף הביא את דברי הוזה"ק כלשונם, ובסוף דבריו כתב "ומאחר שבתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש, מי יערב לנו לגשת לעבור בקום ועשה על דברי רשב"י המפליג כ"כ באיסור הנחתם". וכן פסק בשו"ע (שם סעיף ב') "בחוה"מ גם כן אסור להניח תפילין".

הרי דאף שנהגו מקדם כשיטת הרא"ש להניח עם ברכה, לא ראו בזה ספק ולא פסקו ספק ברכות להקל, מ"מ אחר שמצאו את דברי הוזה"ק שוב נמנעו מלהניח תפילין.

אך באמת נראה שאין דברי הב"י סותרים את הכלל הנ"ל שכתבו הרדב"ז והמשנ"ב, דאילו היה בזה מחלוקת בין הגמ' והוזה"ר, היתה הכרעת ההלכה כדברי הגמ'. וכן אילו נחלקו הב"י והאר"י או הפוסקים והמקובלים, שהרי להדיא כתב הב"י "מאחר ובתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש, מי יערב לנו וכו'", הרי שאילו היה מבואר להדיא בגמ' היינו דוחים את דברי הוזה"ר ללא כל ספק, אך מכיון שאין סתירה לדברי הוזה"ר מן הגמ' אין לדחותם, ומשום כך הכריע שלא להניח תפילין בחוה"מ דשוא"ת עדיף.

וכך כתב הבית יוסף עוד בסימן קמ"א דאף שלדעת הפוסקים יש למי שעולה לתורה לקרוא עם הבעל קורא, כיון שאין הלכה זו מבוארת בגמ' יש לנהוג לפי דברי הוזה"ר שלא לקרוא עם הבעל קורא, וצ"י לדבריו בסימן ל"א, אך הרמ"א בדרכי משה שם חלק עליו וכתב שדברי הפוסקים קובעים אף כנגד הוזה"ר. והנה אף שבבית יוסף קבע שיש לנהוג לפי הוזה"ר לא לקרוא עם הבעל קורא, שוב כתב דאף לפי הוזה"ר אין קפידא אלא אם כן משמיע לאזניו, ומשו"כ פסק בשו"ע (שם סעיף ב') שיקרא עם הבע"ק אך לא ישמיע לאזניו, ע"ש. אך מ"מ מבואר אף כאן שפסק לפי הוזה"ר במה שנחלקו הפוסקים.

ויש לבאר דבריו בשתי דרכים:

א. כיון שנחלקו הרא"ש והרשב"א בשאלה זו וכמו שהביא שם הב"י, יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, דכאשר נחלקו הפוסקים יש לפסוק לפי הקבלה.

ב. אפשר שהב"י הכריע כאן לפי דברי הוזה"ר לא משום ערכו הסגולי בלבד, אלא אף משום קדימותו, דלעולם יש להכריע כדברי חז"ל נגד רבותינו הראשונים, וכיון שאין ראיה מפורשת בתלמוד יש לפסוק כדברי הוזה"ר. ובאמת נראה יותר לבאר את דברי הב"י בדרך זה, שהרי כבר ביארנו לעיל (אות א') דאף במקום שחלקו הפוסקים אין הקבלה מכרעת מעיקר הדין אלא למי שרוצה לנהוג לפי הקבלה כמבואר, וע"כ דשאני דברי הוזה"ר לעומת דברי הפוסקים, ועדיין צ"ע.

אמנם רוח אחרת היתה בקרב רבינו המהרש"ל ובשו"ת (סי' צ"ה) דחה את מי שפסק לפי הוזה"ר דיש להניח תש"י מיושב, ולדעתו מה שנהגו בארץ ישראל לא להניח תפילין בחוה"מ אינו משום מה שכתוב בזה"ר, אלא משום דעת הרשב"א שחלק על בעלי התוס', דלעולם יש ללכת בתר דעת הפוסקים, ובתו"ד כתב: "ואם היה רשב"י עומד וצווה לפנינו לשנות המנהג שנהגו הקדמונים לא אשגחני ביה כי ברוב דבריו אין הלכה כמותו".

ובפתיחה לשו"ת רב פעלים הטיח דברים קשים נגד המהרש"ל שזלזל בכבוד הרשב"י אור העולם. אך לענ"ד כל כונת רבינו הרש"ל אינו אלא לקבוע גבולות ההלכה שאין להשיג בדברי קבלה נגד ההלכה המסורה, ודו"ק.

ד

והנה בסימן מ"ו סעיף ו' כתב בשו"ע שיש הנוהגים לברך הנותן ליענף כח בשם ומלכות ואין לנהוג כן, כיון שברכה זו לא מצאנו בגמ', ע"ש.

וכתב שם הברכי יוסף שאנו נוהגין אכן לברך בשו"מ עפ"י האר"י, ואילו היה הב"י רואה את דברי האר"י החי ודאי היה מקבל דעתו, ומשו"כ אכן יש לנהוג

כדעת האר"י.
ז"ל הברכי":

עתה נתפשט המנהג בגלילותנו לברך זאת הברכה, עפ"י כתיב רבינו האר"י זצ"ל (שה"כ דף ב' ע"ב). כי אף דקבלנו הוראות מרן קים לן דאלמלא מרן אף הוא ראה דעת קדוש האר"י זצ"ל, גם הוא יורה לברכה. ומה גם שכתב הרב כנה"ג דאיכא מאן דשמע דהדר ביה מרן בסוף ימיו. וכן ראוי לנהוג. ודלא כהרפ"ח.

ולכאורה הדברים תמוהים דהלא דעת הבית יוסף בכל מקום דאין לפסוק כדברי הוזה"ר נגד מסקנת ההלכה, וק"ו בדברי המקובלים שאין להם מקור בדברי הוזה"ר.

אמנם כבר כתבתי לעיל דאין אלה כללים מוחלטים, וכבר מצינו בדברי הבית יוסף גופיה כעין דברי הברכי": באהע"ז סימן כ"ה הביא הב"י את דברי התוס' (יבמות ל"ד ע"ב) בשם הר"י דמותר להוציא זרע לבטלה באקראי כשאין כוונתו להשחית זרע, וכתב עליו (בבדק הבית) דאילו היה הר"י רואה את דברי הוזה"ר (פרשת ויחי, ר"ט ע"ב) שעונש המז"ל חמור משאר כל העבירות, לא היה מיקל בזה. הרי דאף הב"י כתב דבעלי התוס' היו ודאי מבטלים דעתם מפני דברי הוזה"ר. אך באמת יש לחלק בין הדברים בשני פנים, ואבאר:

א. עד כאן לא כתב הב"י לפקפק בדברי הר"י שבתוס' אלא משום שהוזה"ר גילה את חומר העון של הוזה"ל ואילו היה הר"י יודע שעבירה זו חמורה מכל העבירות שבתורה לא היה נוטה להקל בה, אך לא מדובר בפסק הלכה שבזה"ר ששונה מדברי הפוסקים, משא"כ לגבי ברכת הנותן ליענף כח שבו הוראת האר"י למעשה שונה משיטת הבית יוסף, כל כה"ג הלכה כדברי הפוסקים ואין חוששין לדברי המקובלים.

ב. עד כאן לא כתב הב"י אלא שהראשונים היו מבטלים דעתם מפני דברי הוזה"ר, דהלא דברי הוזה"ר דברי חז"ל המה, ודברי הראשונים נידחים בפניהם בכל מקום כידוע ופשוט. אך מה"ל לדחות את דברי הב"י מפני דברי האר"י שהיה בן דורו, ומסתבר שהיחס שבין הב"י והאר"י דומה ליחס שבין הגמ' להוזה"ר, והלא כשם שדברי הוזה"ר נידחים מפני דברי הגמ', כך לגבי האר"י והב"י. וצ"ע בזה.

וכתב בכנסת הגדולה בסימן מ"ו שהעיד איש אחד שהבית יוסף חזר בו בסוף ימיו והוא עצמו חזר לברך ברכה זו בשם ומלכות. והיו שנהגו על פיו לברך, וכנה"ג דחה זאת בתוקף וכתב שאין איש נאמן לומר שהבית יוסף חזר בו, ע"ש.

ובגוף השאלה אם לברך ברכה שלא מצינו בדברי הגמ', סתר הב"י דברי עצמו, שהרי הטור באהע"ז (סימן ס"ג ע"ב) כתב דאחר בעילת מצוה מברך בשם ומלכות אשר צג אגוז בגן עדן וכו', ובטור וב"י מבואר שברכה זו מקורה בה"ג ואין לה מקור בגמ'. ועי"ש בח"מ (סק"ז) ובב"ש (סק"ד) שהביאו דעת המהרש"ל שאינו מברך כיון שאין לברכה מקור בגמ', ע"ש ואכמ"ל.

ה

אך יש מגדולי ספרד שאכן פסקו לפי דברי הברכי יוסף כדברי האר"י בכל מקום אף נגד דברי הבית יוסף, כך כתב באריכות הכף החיים בסימן מ"ו ס"ק מ"ז, וכן איתא בספרי הבן איש חי בכ"מ (ע"י פרשת וישב אות י"ג).

ועיין עוד בדברי הבית יוסף ברי"ס כ"ה דאף שלפי ההלכה יש להקדים ציצית לתפילין, דציצית הוי תדיר מתפילין, דמצות תפילין אינה נוהגת בשבת ויו"ט וציצית נוהגת בכל יום ויום, ועוד דהוי נמי מקודש מתפילין, דרק בציצית אמרו חז"ל שהיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, מ"מ לפי הוזה"ר אין להתעטף בציצית כל עוד אינו מעוטר בתפילין. ומשום כך כתב הב"י מעין פשרה שילבש טלית קטן ושוב יניח תפילין ויבוא לביהכ"נ מעוטר בתפילין ורק אח"כ יתעטף בטלית גדול, וכ"כ בשו"ע סימן כ"ה ס"ב, ע"ש.

ועוד הביא הבית יוסף (בר"ס כ"ה) את דברי הוזה"ר בבואו להכריע כשיטת הרמב"ם דמברך ברכה אחת על שני התפילין, וכ"ה שם ס"ה. אך הרמ"א הכריע כשיטת ר"ת דמברך לחוד על תפילין של ראש, ע"ש. אך אין בזה הכרעה כנגד ההלכה דכבר כתב הרדב"ז, וכ"ה במשנ"ב סימן כ"ה ס"ק מ"ב בשם כנה"ג דכאשר יש מחלוקת בדברי הפוסקים יש להכריע לפי דעת המקובלים, והרי נחלקו גדולי הראשונים אם יש לברך ברכה אחת על התפילין או שתי ברכות. והלכות רבות יש במצות תפילין שכל מקורם בדברי הוזה"ר והמקובלים, עיין סימן כ"ה סעיף י"א ברמ"א שלפי דברי הוזה"ר יש להניח תפילין של יד בישיבה ושל ראש בעמידה וכך נוהגים הספרדים, אך בני אשכנז נוהגים להניח אף תפילין של יד בעמידה, כשיטת הגר"א.

ועוד שם בסעיף י"א כתב בשו"ע דיש לברך על של ראש לפני הכריכות של יד, אך כבר כתבו הס"ז (סק"ט), המג"א (סק"י) והמשנ"ב (סק"ח) דבכתבי האר"י

כר' יהודה לפי ההלכה, מ"מ על פי הקבלה יש טעם לאסור ולהחמיר, ובזה נקט הב"י דיש לאדם לכלכל את מעשיו ואת דרכו אף לפי תורת הקבלה, ומשום כך נקט דמנהג הגון הוא להחמיר ולהמנע מהנאה בגד"ה.

ח

והנה אף שנתבאר לעיל מדברי הפוסקים כיצד יש לנהוג כאשר ההלכה והקבלה סותרות זו, ידועה דעת הגר"א דבאמת לעולם אין הקבלה סותרת את מסקנת ההלכה, ובכל מקום שנראה כאילו ההלכה והקבלה סותרות זו, אין זה אלא משום חוסר הבנה בקבלה או בהלכה, כך כתוב בעליות אליהו ובספר כתר ראש במאמרים (סימן ט"ז), ע"ש. ומשום כן מצינו ברוב המקומות שהגר"א הכריע כדעת הפוסקים נגד דעת המקובלים, כידוע. דקדוב יותר לומר שאין אנו מבינים את הקבלה מלתלות שטועין אנו בדבר ההלכה. וע"ע בערוך השולחן (סימן כ"ה סעיף כ"ט) "אמנם מקובלני שא"א להיות הזוהר מחולק עם הגמ' אא"כ שגם בגמ' יש פלוגתא, ובמקום שהדין פסוק בגמ' גם הזוהר ס"ל כן. ואולי יש מקומות שלא פירשו כן בזוהר לא כוונת האמת וצריך לפרש פירוש שישתווה עם הגמ' ודו"ק".

ט

ועוד יש לציין בזה את השקפת החתם סופר דאין לערב כלל את הקבלה וההלכה ואף במקום שאין הקבלה סותרת את ההלכה אלא מוסיפה עליה חומרא אין לקבוע הלכה עפ"י הקבלה ואין לכפות הנהגת הקבלה על הציבור, אף בדברים המפורשים בזוהר.

כך כתב בשו"ת או"ח סימן ק' לגבי מצות שילוח הקן דאין מצוה אלא כאשר רוצה אדם לאכול את האפרוחים או את הביצים, ואף שבזוהר מבואר דע"י שילוח האם מתעוררים רחמיה וכך מתעוררים רחמי השכינה על בני, מ"מ ההלכה אין בזה מצוה.

וכך כתב בשו"ת אהע"ז ח"ב סימן פ"ה לגבי אשה זקנה שאינה חפצה להינשא לאיש אין עליה מצות חליצה, אף שלפי הזוהר יש מצוה אף בזה, אין לכפות את דברי הזוהר עליה.

ובאו"ח סימן נ"א כתב את מה שרגיל היה לומר דכל המערב קבלה והלכה עובר על זורע כלאים בכרם, וכל המערב הגיון (פילוסופיה) והלכה עובר על לא תחרוש בשור וחמור יחדיו, ואם מנהיג הוא, הרי הוא מנהיג בכלאים, ע"ש.

ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן ע"ה) כתב להתרעם ולתמוה על דברי החת"ס מדברי הב"י שהרבה להכריע עפ"י דברי הזוהר והחשיב מאוד את דבריו. ובסערת רוחו כתב דעיקר כונת החת"ס למה שכתב נגד ערבוּב ההגיון והפילוסופיה בהלכה ונדחק טובא בדברי החת"ס. ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' ב') דחה דבריו וכתב לפרש דברי החת"ס דאף כאשר נוהגין אנו לפי דברי המקובלים מ"מ אין זה מצד גדרי ההלכה, אלא משום שבמקומות אלה נוהגים אנו שלא כהלכה אלא כקבלה והאי לחודא קאי והאי לחודא קאי והביא כן מהרמ"ע מפאנו ע"ש.

אך האמת יורה דרכו דאף דבריו אינם נראים ככונת החת"ס, וגם אינם מתיישבים בדברי הב"י שאכן הכריע להלכה עפ"י המקובלים במקומות שונים כמבואר לעיל, והלא הדברים מפורשים בשו"ע מקורם בזוהר, וכי אין זו הלכה, והלא תמצית ההלכה הוא השולחן ערוך שערך הב"י לפני כל ישראל.

ולענ"ד הדברים פשוטים וברורים. דאף אם יש וגדולי הפוסקים הכריעו לפי הקבלה אין זה כללו של דבר אלא כיוצא מן הכלל, ובאופן כללי יש לשמור על תיחוס ברור בין ההלכה והקבלה. ורק גדולי עולם הרואים מאחורי הפרגוד ובקיאם בסתרי תורה יודעים בעומק בינתם וברוחם דעתם מתי ראוי לנהוג עפ"י המקובלים.

וזו כונתו הפשוטה של החת"ס, ידע גם ידע רבינו החת"ס שהב"י פעמים רבות הכריע עפ"י הזוהר אך מקומות אלה בטלים באלף וטיפה המה מן הים הגדול בתורת הב"י שבו הכריע ושקל ומדד והכריע ברוחו הגדולה עפ"י דברי הגמ' וגדולי הראשונים והפוסקים עמודי ההלכה, והדברים פשוטים וברורים. ונראה עוד דהחת"ס כמו הנודע ביהודה לפניו לפי דורו כתב את הדברים להוציא מלבם של אלה שזלזלו בהלכה בתואנה שנוהגים הם לפי הקבלה וכנגדם כתב מה שכתב, ואף אם הב"י קבע הלכות לפי הזוהר, הבו דלא לוסף עליהם, ודבר ה' זו הלכה והיא לבדה נר לרגלנו.

כתוב דיש לכרוך לפני שמברך על של ראש, וכך מנהג העולם. ועיין סימן כ"ז ס"ב דיש ליהור שלא תזוז יו"ד של קשר בשל יד מהתפלה, וכל מקור הלכה זו למד הבית יוסף מהזוהר בפרשת פנחס, ע"ש. ובסימן ל"ב סעיף מ"ד איתא דשער שכורכין בו הפרשיות צריך שקצתו יראה חוץ לבית וגם הלכה זו מקורה בזוהר פרשת בא, עיין בבית יוסף שם שהביאו.

י

גם בהלכות תפלה מצינו הלכות רבות ומנהגים רבים שמקורם בכבשונה של הקבלה, ומלבד מה שכבר נתבאר לעיל עיין עוד בית יוסף (בסימן נ') דמה שנוהגים לומר לפני ברוך שאמר פעמיים ה' מלך הוא עפ"י התיקונים, וכ"ה בתיקון ע' מתיקוני הזוהר.

ועיין עוד בבית יוסף בסימן נ"ט לגבי מה שנחלקו אם יחיד אומר קדושה שביצור אור, אחרי שהביא את מה שנחלקו הפוסקים כתב דלפי שאין דבר זה מבואר בגמ' יש לקבל את דברי הזוהר וכמו שכתב בסימן ל"א לגבי תפילין בחול המועד, והעתיק את כל לשון הזוהר בפרשת תרומה שמבואר בהם שאין היחיד אומר קדושה ביצור. (והרמ"א שם כתב שיחיד אומרה).

ועיין עוד בסימן קכ"ח סעיף ו' דהמנהג שהלויים נוטלין את ידי הכהנים מקורו בדברי הזוהר בפרשת נשא (קמז), ע"ש.

ולבי אומר לי דבעבודת התפילה וסדר היום, כגון תפילין, יש משקל מיוחד בדברי הקבלה, ובענינים אלה שעיקרן בעבודה שבלב ובפנימיות הנפש נקבעו הלכות רבות ומנהגים רבים עפ"י פנימיות העבודה מבית מדרשם של גדולי הקבלה.

ועיין עוד בסימן ד' ס"ב דיש ליטול ידיים בקומו משנתו שש פעמים כדי להעביר רוח רעה, ומקור הלכה זו בשבת ק"ח ע"ב, אך הב"ח הביא בשם ספר תולעת יעקב (סוד נט"י) מהזוהר דאסור לילך ד' אמות בבוקר ללא נט"י, ותמה על הב"י שהשמיט הלכה זו, ע"ש.

יא

אך מצינו גם בשאר חלקי השו"ע וגם בהלכות איסור והיתר שהפוסקים הביאו מדברי הזוהר ונטו אחריו.

א. באו"ח סימן קע"ג כתב הבית יוסף דיש מחמירין שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודה אחת, משום שכתבו בזוהר (פרשת משפטים קכה). שאין לאכול בשר וחלב בסעודתא חדא. והביא מש"כ המרדכי (חולין סימן תרפ"ז) שמהר"ם היה נוהג שלא לאכול בשר בהמה אחר הגבינה משום שפעם אחת מצא גבינה בין שיניו וגזר להחמיר על עצמו, וכתב הב"י "שהוא ז"ל לא ראה ספר הזוהר ואפ"ה היה מחמיר על עצמו משום מעשה שהיה, ואעפ"י שהיה מיקל בעוף היינו לפי שלא ראה ספר הזוהר, אבל אנו שזכינו לראותו טוב ונכון להחמיר אפילו בבשר עוף".

ב. ובהלכות מזוזה (יו"ד סימן רפ"ח) הביא הבית יוסף מקור למה שנהגו לכתוב שם ש-די על המזוזה מבחוץ, מדברי הזוהר בפרשת ואתחנן (ח"ג רסז), ע"ש.

ג. ובאבן העזר (סימן כ"ז סעיף א) כתב הרמ"א דנהגו לקדש דוקא בטבעת עפ"י הזוהר, ובדרכי משה כתב שמנהג זה מקורו בתיקונים תיקון ה', והבית יוסף לא הביא מנהג זה.

ד. ועיין עוד בדברי הרמב"ם בהלכות חליצה (פ"ד ה"ז) שהבימה משליכה את הנעל ארצה, וכ"ה באהע"ז (סימן קס"ט בסדר החליצה סעיף נ"ב). והטור שם תמה על הרמב"ם מנין לו הלכה זו. והבית יוסף כתב דאורחא דמילתא נקט ולא משום שצריך לעשות כן. ותימה על הבית יוסף דהלא מקור הלכה זו בזוהר פרשת חקת, כפי שציין בבגה"א (ס"ק קט"ו) והלא הבית יוסף בכל ביתו של הזוהר נאמן הוא.

וביו"ד סימן ס"ה כתב הבית יוסף דאף דנפסקה הלכה כמ"ד גיד הנשה אינו אסור אלא באכילה ומותר בהנאה, יש להחמיר אף בהנאה כיון שבזוהר (פרשת וישלח ע"ח ע"א) מבואר דאסור בהנאה.

והרמ"א בדרכי משה תמה עליו דהלא שאלה זו אם גד"ה מותר בהנאה או אסור הלא היא שנויה במחלוקת בין ר' שמעון לר' יהודה בפסחים כ"ב ע"א, ר"ש אוסר ור' יהודה מתיר והלכה כר"י, וא"כ מה בין דברי הרשב"י בגמ' לדבריו בזוהר וכיון שהלכה כר' יהודה מה לן במה שר' שמעון חוזר על דבריו ושיטתו גם בזוהר, ע"ש.

אך באמת נראה דמה שנטה הב"י לדברי הזוהר אינו משום שהלכה כר' שמעון, אלא משום משקלם המיוחד והסגולה של דברי הקבלה, ואף שנפסק

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה

יודע אני בעצמי שאיני כהן, ואעפ"כ אם אומרים לי חברי עלה לדוכן, הייתי עולה".
ובב"מ ל"ג ע"א אמר:

"דאפילו לא האיר (חבירו) עיניו אלא במשנה אחת הוא רבו".

וגם ר' שמעון האיר עיניו בעוצם החיוב בכבוד חברו (ברכות מ"ג ע"ב):

"נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים".

ור' אלעזר בן שמוע אחרון תלמידיו של ר' עקיבא השאיר לנו צוואה לדורות ברוחו של רבו הגדול ר"ע ואף הוא דימה

כבוד ישראל לכבוד הקב"ה (אבות ד' ט"ו):

"יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים".

ור' נחמיה שלדברי המדרש אף הוא היה מרבותינו שבדרום, הוא זה שאמר

בשבת (ל"ב ע"ב) בעון שנאת חנם מריבה באה בתוך ביתו וכו'.

תלמידיו האחרונים של רבי עקיבא שתורתם היתה מיוסדת על יסודות

עצומים ואיתנים של תיקון המדות, אהבת רעים, וכבוד חברים, הם שהנחילו תורה

לדורות עולם והיא שעמדה להם שלא תמוש התורה מפינו לעולם ועד.

וביום ל"ג בעומר נהגו כל בית ישראל לנהוג בשמחה בהילולא דרשב"י (ועיין רמ"א

ס' תצ"ג ס"ב שנהגין בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון), וטעמים רבים נאמרו בשמחה זו,

רבים נקטו שיום זה הוא היום שבו עלה הרשב"י בסערה השמימה, אך החיד"א

כתב במראית העין (תצ"ג) שביום זה התחיל ר' עקיבא ללמוד תורה עם רבותינו

שבדרום עי"ש, והארכתי בזה במק"א (עיין מנחת אשר שיחות על המועדים ח"ג מאמר נ"ג - כ"ד).

אך המאירי ביכמות שם כתב שביום זה פסקה המגפה, ואמרתי מאז (עיין מנחת

אשר שיחות על המועדים ח"ג מאמר נ"א), דהנה ידוע שמ"ט ימי העומר מכוונים כנגד

מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, וכאשר סופרים אנו במדות אלה מדה כנגד יום

נמצא שביום ל"ב מימי הספירה עלינו ללמוד וללמד את המדה "אוהב את

הבריות".

כאשר תלמידי רע"ק תיקנו עצמם ביום ל"ב באהבת הבריות פסקה המגיפה

ביום ל"ג, ובימינו אלה כאשר אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברו, והסכנות

מרביות והמגיפה גדולה, גם אנו צריכים להתחזק באהבת רעים ובכבוד חברים

למען נחיה.

הענק שבענקים ר' עקיבא, עליהם הוטל להיות ממעתיקי השמועה ומוסרי תורתו

לדורות שאחריהם, ותורתם של מעתיקי השמועה צריכה להיות תורה טהורה

ומזוקקת מכל סיג ופגם, ותלמידים אלה שלא ידעו לנהוג כבוד זב"ז, לא נמצאו

ראויים ליעוד נשגב זה, בהכרח נגזר עליהם לפנות מקומם לתלמידים אחרים, טובים

מהם, שיהיו ראויים לאותה איצטלה להיות מעתיקי השמועה ומוסרי התורה

של רבם הגדול.

וכמה נפלאים הדברים, הלא רוב תורה שבע"פ תורתן של תלמידי ר' עקיבא

האחרונים היא דהלא אמרו בסנהדרין פ"ו ע"א:

"סתם מתניתין ר' מאיר, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר' שמעון, סתם

תוספתא ר' נחמיה וכולהו אליבא דר"ע".

הרי שכמעט כל התורה שבע"פ היא נחלת תלמידי ר"ע האחרונים, רבותינו

שבדרום, שקיימו מצות רבם ונהגו כבוד זה בזה ומכל אלפי תלמידיו הראשונים

שלא נהגו כבוד זב"ז לא נשאר יד ושם בין כותלי ביהמ"ד.

בא וראה פלא בתוך פלא, הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה מונה והולך את

מעתיקי השמועה מימות משה רבינו עד חתימת התלמוד וכשאתה מונה והולך

תמצא שרבי עקיבא הוא ל"ב ממש רבינו, ורבי שמעון וחבריו המה ל"ג, ולבי

אומר לי שרמז יש בדבר הקשור לשמחת ל"ג בעומר ר"ש וחבריו הן המה מעתיקי

השמועה למסורת התורה שמסרו את תורת רבי עקיבא בן יוסף לדורות הבאים.

ובאמת מצינו מאמרים נפלאים ויקרים בשבח המדות שבין אדם לחבירו

מתלמידי ר' עקיבא האחרונים ואף הם כמותו ראו באדם צלם אלקים ומרכבה

לשכינה, ר' מאיר אומר (תנחומא ויחי ב'): "כל המברך את ישראל כאילו מברך את השכינה".

ועוד ציוה ר' מאיר (אבות ד' י'): "הוי שפל רוח בפני כל אדם".

ובירושלמי סוטה א' ד' מצינו מעשה מופלא על מדותיו עי"ש.

ר' יהודה אמר (שיר השירים רבא ב' ט"ו): "כל המקבל פני חברים כאילו מקבל פני שכינה".

ר' יוסי בן חלפתא שאף הוא היה מתלמידי ר"ע האחרונים העיד על עצמו

(שבת ק"ח ע"א): "מימי לא עברתי על דברי חברי

"אמר רבי עקיבא ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה" (ספרא קדושים י"ט ט"ו ירושלמי פ"ט מנדרים).

עומדים אנו בעיצומם של ימי הספירה, ימים שאנו נוהגים בהם דיני

אבילות, ויש לנו להתבונן בפרשה זו וללמוד ממנה דרך חיים ותוכחת מוסר.

מוסר נשגב ונורא יש ללמוד בתורת המדות מתלמידי רבי עקיבא וקורותיהם

דהנה מבואר ביבמות (ס"ב ע"ב) שהיו לו לר"ע כ"ד אלף תלמידים וכולם מתו בין

פסח לעצרת על שלא נהגו כבוד זה בזה והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל

רבותינו שבדרום ושנאה להם, ומי היו רבותינו שבדרום תלמידי האחרונים של

ר"ע, ר' מאיר ור' יהודה ר' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע.

ובקהלת רבא (י"א) איתא דכשבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ללמדם תורה אמר

להם כ"ד אלף תלמידים היו לי וכולם מתו על שהיתה עיניהם צרה בתורה זה בזה,

אתם אל תהיו כמותם". ועוד מבואר שם שגם ר' נחמיה היה בין תלמידי האחרונים

של ר"ע עי"ש.

ונתקשו חכמי לב להבין את העונש הנורא הזה של מיתת כל אותן אלפי

תלמידים על שלא נהגו כבוד זה בזה וכי עונש כרת או מיתה יש בכבוד חברים, אלא

נראה פשוט דרך משום שהיו תלמידי של האדם הגדול בענקים ר' עקיבא דקדק

עמהם הקב"ה כחוט השערה במדות שבין אדם לחבירו ובכבוד חברים, דהלא

ר' עקיבא הוא זה שלימדנו (אבות פ"ג מ"ד) "חביב אדם שנברא בצלם חביה יתירה

נודעת לו שנברא בצלם אלקים". ובתו"כ פר' קדושים אמר ואהבת לרעך כמוך זה

כלל גדול בתורה. ומכל זה חזינן שיטת ר"ע שאהבת רעים וכבוד חברים הם מוסדות

התורה וחובת האדם ענף הוא מאהבת ה' "כי בצלם אלקים עשה אותו" ולפיכך

נענשו תלמידי כשלא נהגו כבוד זה בזה. (ודוקא מתוך שנענשו באופן כ"כ חמור יש ללמוד גודל

מעלתם, שהרי בב"מ (פ"ד ע"ב) הוכיחו עד כמה זהיר היה רבי אלעזר בן רבי שמעון בכבוד

ת"ח שהרי פעם אחת לא מיחה בכבוד ת"ח ונענש שלאחר מותו יצא תולעת

מאזנו, עי"ש).

ונראה עוד דבאמת לא מתו תלמידי רבי עקיבא כעונש על הנהגתם הקלוקלת

דלא מצינו דמי שאינו נוהג כבוד בחבירו חייב מיתה בידי שמים, אלא שההשגחה העליונה ייעדה תפקיד נשגב לתלמידי